

HET LAND VAN HERLE

*Tijdschrift en contactorgaan
voor beoefenaars en vrienden van de historie van oostelijk Zuidlimburg*

Burgemeester M. van Grunsven in het eerste jaar van de Tweede Wereldoorlog

In hoofdstuk zes, getiteld „Zes bewogen weken” van deel 4 van „Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog Mei '40-Maart '41”, 's-Gravenhage 1972, wijdt dr L. de Jong aandacht aan de reacties van commissarissen der Koningin en burgemeesters bij de opening van de eerste zitting van de Provinciale Staten respectievelijk de gemeenteraden na de inval op 10 mei 1940.

Generaal Winkelmann, na de vlucht van de Koningin en de regering met het bestuur belast, richtte op 23 mei een schrijven aan de commissarissen der Koningin, waarin hij aan het slot stelde:

„Ik twijfel er niet aan en het is mij ook herhaaldelijk gebleken — of u laat zich bij de uitoefening van een hoge ambt in deze voor ons vaderland zo moeilijke tijd in de eerste plaats leiden door de gedachte dat bij ons volk het gevoel van trouw aan onze geëerbiedigde Koningin levendig wordt gehouden en waar nodig wordt opgewekt”.

De Jong constateert dat maar twee commissarissen van de Koningin, nl. Van Sonsbeek in Limburg en Bosch van Rosenthal in Utrecht op die eerste zittingen over de Koningin spreken. Ook het aantal burgemeesters, dat aan de oproep van Generaal Winkelmann gevolg had gegeven, was niet talrijk. Onder degenen, die hij speciaal citeert, is ook de burgemeester van Heerlen, wijlen M. F. G. M. van Grunsven. De Jong zegt van hem in zijn boek (blz. 258).

„Sterkend waren ook de woorden van de burgemeester van Heerlen, mr. M. F. G. M. van Grunsven, die op 21 juni bij de opening van de gemeenteraad sprak over de koningin, 'die wij ook thans in hoogste nood onze aanhankelijkheid willen geven' — de passage kwam hem op een waarschuwing te staan van Seyss-Inquarts *Beauftragter* in Limburg: *'im Falle der Wiederholung gleicher oder ähnlicher Äusserungen haben Sie mit Ihrer sofortigen Entlassung aus dem Amt zu rechnen'*; die waarschuwing bereikte hem eerst midden augustus.⁴ Een toespraak als van van Grunsven was in Limburg overigens nogal een

uitzondering⁵ en wij nemen aan dat ook elders tal van burgemeesters geen gevolg gegeven hebben aan het beroep dat Winkelman op hen gedaan had”.

Op de raadsleden maakte zijn toespraak, die als volgt luidde, diepe indruk.

Mijne Heeren,

In deze eerste raadsvergadering na de bezetting van ons land door Duitsche troepen zijn wij met onze eerbiedige gedachten bij hen, die hun leven hebben gegeven voor vaderland en vorstin. Daarbij wil ik op bijzondere wijze een weemoedige hulde brengen aan die inwoners van onze goede Nederlandsche stad, die bij de uitoefening van hun plicht zijn gevallen op het veld van eer:

Johan Jacob Bour, gehuwd, 29 jaar, van het 1e Regiment Luchtdoelartillerie, gevallen te Dordrecht op 10 Mei 1940;

Mathijs Jozef *Frösch*, gehuwd, 30 jaar, van het Regiment Jagers, gevallen bij den Grebbeberg op 13 mei 1940;

Albert *Hilberdink*, gehuwd, 29 jaar, van het 1e Regiment Genietroepen, gevallen bij den Grebbeberg op 12 Mei 1940;

Gerhard *Kuik*, ongehuwd, 26 jaar, van het 2e Regiment Huzaren, gevallen te 's-Gravenhage op 10 Mei 1940;

Hendrik Franciscus *Pasmans*, ongehuwd, 22 jaar, van het Regiment Jagers, gevallen te 's-Gravenhage op 10 Mei 1940;

Cornelius Johannes *Schoonwater*, ongehuwd, 20 jaar, van het 3e Regiment Veldartillerie, gevallen te Rijswijk (N.B.) op 11 mei 1940.

Zij allen zullen in de herinnering van hunne medeburgers voortleven en hun voorbeeld zal ons een lichtend baken zijn op den weg van plichtsbetrachting, die ons is geweest.

Wij bidden: Schenk hun, O Heer, de Eeuwige Rust en het Eeuwige Licht verlichte hen. Dat zij rusten in vrede!

Ook naar de echtgenooten, ouders, kinderen en verdere familieleden van onze gevallen medeburgers gaat onze hartelijke deelneming uit. Ik heb, toen ik als burgemeester dezer stad mijn innig medeleven met hun diepe smart uitsprak, beloofd, dat Heerlen de namen hunner dierbaren niet zal vergeten en ik weet, dat ik handel namens de geheele burgerij, wanneer ik in volledige overeenstemming met het dagelijksch bestuur dezer gemeente voorstel op een nader te regelen wijze een monument voor deze soldaten, hunner waardig, op te richten. —

Terwijl wij met spanning het oogenblik der vrijheid verbeiden, verwijlen wij met onze innigste gevoelens bij onze hooge Landsvrouwe, bij Haar, die meer dan veertig jaar in wel en wee met ons verbonden was en die wij ook thans in hoogsten nood onze aanhankelijkheid willen geven.

Wij bidden: Domine, salvam fac reginam nostram et exaudi nos in die qua invocaverimus te! —

Wij voelen mede met allen, die in meerdere mate dan wij getroffen zijn. Ook Heerlen zal zeker niet nalaten hun de noodige hulp te bieden.

In diep saamhorigheidsgevoel verheffen wij onze stem tot den Heer der Heerscharen in ons mooi volkslied:

Bescherm, o God! bewaak den grond,

Waarop onze adem gaat;

De plek, waar onze wieg op stond,

Waar eens ons graf op staat.

Wij smeeken van Uw Vaderhand,

Met diepgeroerde borst:

Behoud voor 't lieve Vaderland,

Voor Vaderland en Vorst.

Met algemeene stemmen wordt besloten op een nader te regelen wijze een monument op te richten voor de bij de uitoefening van hun plicht op het veld van eer gevallen soldaten uit deze gemeente.

De heer Paulssen, de nestor van de raad, dankte de voorzitter voor hetgeen hij in de eerste dagen der bezetting voor de burgerij had gedaan.

Nog slechts enkele leden, die destijds zitting hadden in de gemeenteraad, zijn nog in leven. Daarom heb ik gemeend er goed aan te doen een en ander voor ons tijdschrift vast te leggen van hetgeen zich in de eerste dagen heeft afgespeeld.

Het was duidelijk dat burgemeester Van Grunsven zich in de situatie had ingedacht. Dit bleek reeds op de tiende mei. Van de vier wethouders waren J. Pelzer en ondergetekende in bespreking bijeen op de kamer van B. en W.; wethouder Th. Stappers was in Den Haag „gestrand” en wethouder J. van de Ven was om andere redenen afwezig. Er meldden zich die dag twee duitse militairen. Voordat één van hen een woord kon uitbrengen, protesteerde burgemeester Van Grunsven als vertegenwoordiger ter plaatse van Hare Majesteit de Koningin tegen de inval. Dit bracht de twee militairen zo van hun stuk, dat zij onverrichterzake vertrokken.

Even later kwam er een telefonische oproep van de „Bahnhofs-kommandant”, dat de burgemeester bij hem moest komen, waarop deze zei, dat hij zich op het gemeentehuis bevond, waar hij behoorde te zijn en dat, indien men hem nodig had, zich aldaar kon vervoegen. Het getuigt van moed en vastberadenheid dat vanaf het eerste uur burgemeester Van Grunsven zijn positie verdedigde en niet over zich heen liet lopen.

Enige tijd later werd een „Ortskommandantur” gevestigd in het vroegere café Germania in de Saroleastraat. De eerste „Ortskommandant”, een marineman, was geen partijman en wikkelde de zaken redelijk af. Na de capitulatie van Frankrijk, waardoor het

front in het Westen zich stabiliseerde, maakten de militairen plaats voor Seys Inquart met zijn partijleden. De situatie werd toen veel moeilijker, maar ook hier sloeg Van Grunsven zich moedig, vastberaden en taktisch doorheen.

Toen op 30 december 1940 de begroting 1941 in een korte zitting werd afgedaan, sprak de heer Kraayeveld onder applaus van de raad het volgende dankwoord:

„Spreker heeft er evenwel behoefte aan om mede namens zijn fractiegenoot woorden van dank te richten tot het College van Burgemeester en Wethouders voor het in deze zoo moeilijke omstandigheden gevoerd beleid. Een bijzonder woord van erkentelijkheid wil spreker richten tot den Voorzitter. Spreker beseft dat het jaar 1940 voor den Voorzitter, als eerste burger dezer gemeente, buitengewoon moeilijk moet zijn geweest. Hij heeft alle waardering voor de houding van den Voorzitter onder deze omstandigheden en voor het voorbeeld dat deze heeft gegeven. Spreker hoopt — en naar zijn overtuiging wordt dit door de geheele bevolking gedeeld — dat de Voorzitter de kracht zal vinden om op den weg voort te gaan”.

Tenslotte zij nog vermeld dat een behoorlijke som geld bijeengebracht was om een monument voor de gevallenen uit de gemeente Heerlen op te richten. Vanaf het begin is daarbij aan een kapel gedacht, die na enig heen en weer schuiven naar een ontwerp van ir. Peutz bij de ingang van de begraafplaats aan de Akerstraat gebouwd werd.

ir C. RAEDTS

Het einde van de abdij Rolduc

HOOFDSTUK II. 3. CENTRALISME, SUB D.

Vervolg

De onrust in Leuven bleef voortduren. Op 16 maart 1787 lezen we — zoals steeds — bij Ernst :

„Voor ongeveer acht dagen is bevolen dat allen (alle studenten) binnen vijftien dagen in het algemeen seminarie moeten komen wonen, dat door bijna alle studenten verlaten was. . . .”

„Terwijl ik dit schrijf, wordt mij een brief uit Leuven gegeven die bericht dat slechts vijftig reguleren het seminarie zijn binnengegaan, terwijl de overigen tot nu toe weerstand bieden, vooral de Capucijnen en Franciscanen, die ze zelfs gewapenderhand dwingen er in te gaan. . . .”⁵⁰⁾

Het verzet tegen Jozefs politiek nam toe, vooral toen de Staten in hun rechten werden aangetast⁵¹⁾. In juni 1787 komt Ernst melden: „Het algemeen seminarie is geheel verlaten. De professoren, die van hun ambt waren beroofd, hebben hun taak weer opgenomen”⁵²⁾. Het verzet tegen Jozef hield ditmaal echter (nog) niet lang stand. Hij wist de tegenstand die in de maanden april-mei 1787 algemeen was geworden⁵³⁾, na onderhandelingen in Wenen met delegaties uit alle „provincies”, te breken. Het algemeen seminarie moest weer in werking worden gebracht. Met de intocht van de nieuwe gevolmachtigd minister in Brussel, von Trauttmansdorff, in oktober 1787, werd er opnieuw nauwlettend toegezien op de uitvoering van 's keizers decreten⁵⁴⁾.

Daar het de keizer menens was, staakte men op Rolduc officieel de lessen. Op 26 november 1787 werden er voor de laatste keer op Rolduc stellingen verdedigd in de schriftuurles van Corneli⁵⁵⁾. Het laatste theologische college van Corneli's collega Reck was gehouden op 22 november 1787⁵⁶⁾. Dit alles betekende niet dat het theologisch onderwijs op Rolduc definitief geschorst was. Sinds januari 1788 vervolgde men de lessen onder de naam „conferentia biblica” of „conferentia ecclesiastica”⁵⁷⁾.

Abt Chaineux, die al in november 1786 naar Brussel was gereisd om de zaak van de vrije priester-opleiding te bepleiten⁵⁸⁾, schreef 25 januari 1788 een brief naar Brussel⁵⁹⁾, nadat 4 november 1787 en 14 januari 1788 orders waren gekomen in verband met de nalleving van 's keizers decreet. Hij deelde de gevolmachtigd minister mede, dat Rolduc zich nu echt aan deze orders zou gaan houden — „sinds 21 januari ben ik gestaakt met alle theologische en filosofische lessen” —, maar verzweeg de bijbelse conferenties! In

het vervolg van zijn schrijven zette de abt uitvoerig uiteen, dat hij het desalniettemin volstrekt niet eens kon zijn met deze maatregelen van de Brusselse regering ⁵⁹).

Dat het algemeen seminarie, ondanks alle ijver van de keizer nauwelijks funktioneerde ⁶⁰) lezen we bij Ernst op 21 november 1788:

„Gedurende meerdere maanden steeg het aantal alumni niet boven de twintig, en nu er sommigen van het dochter-seminarie van Luxemburg toegevoegd zijn, zijn het er 36” ⁶¹).

Kortom: het decreet van de keizer over het algemeen seminarie bleef een slag in de lucht, totdat Jozef in augustus 1789 onder de druk van de omstandigheden — de val van de Bastille — en de onrust het algemeen seminarie facultatief stelde en zelfs in november 1789 afschafte.

Eerst op 26 oktober 1789, na het uitbreken van de Brabantse revolutie, durfde en kon men op Rolduc weer verder gaan met een theologisch onderwerp ⁶²); de titel luidde nog voor de veiligheid „quaestiones catecheticae”, en niet zoals gewoonlijk „theses theologicae” ⁶³).

Wanneer de revolutie enigszins geconsolideerd schijnt te zijn noteert Corneli in zijn tractaat:

„Nadat het algemeen seminarie van de keizer is overleden, en bij de herleving op 1 maart 1790 van de universiteit van Leuven, gaan de klooster-scholen en seminaries weer open”.

e. Jozef II joeg in de maanden april - mei 1787 de eerste en tweede stand, en daarmee de groeperingen die in feite beschikten over de machtsmedia, pas goed tegen zich in het harnas, toen hij wilde overgaan tot afschaffing van de rechten der geprivilieeerden en een rechterlijke en administratieve herindeling doorvoerde. Het land werd ingedeeld in 9 kreitsen, onderverdeeld in 64 arrondissementen. Aan het hoofd van iedere kreits stond een intendant, rechtstreeks ondergeschikt aan de algemene verdedigingsraad, geholpen door de commissarissen van de arrondissementen. De nieuwe rechterlijke indeling bestond uit 64 rechtbanken (1 in elk arrondissement), twee beroepshoven te Brussel en Luxemburg en de soevereine raad van justitie te Brussel ⁶⁴). Hij vroeg niet naar de mening van de Staten. Limburg werd met Oostenrijks Gelder, Valkenburg, Daelhem en het land van Rode ingedeeld in de „Cercle de Limbourg”.

Ondanks protesten van de Staten traden de nieuwe gerechtshoven 1 mei 1787 in werking, om op 14 mei door de Brusselse regering enkel in naam te worden opgeschort. Hun werkzaamheden vonden gewoon voortgang. Dit vrijmoedig optreden van de keizer was vooral de Staten van Brabant onwelgevallig. Men herinnerde hem 30 mei aan hun heiligste rechten: de Blijde Incomste, belichaming van de vrijheidswil der „provincies” ⁶⁵). Ernst bericht op 12 mei 1787 aan Töpsl, dat de Staten van Brabant op hun vergadering de gevraagde financiële ondersteuning aan de keizer hebben geweigerd

totdat hij zich zou houden aan de eden, gezworen bij zijn „Blijde Incomste” ⁶⁶).

„De drie standen zijn het in deze materie samen eens”.

Ze hebben op een vergadering met de gouverneurs-generaal vele punten geëist:

„... onder andere dat geen enkele abdij zou worden opgeheven... , dat het algemeen seminarie zou verdwijnen... , dat de senaat van Brabant weer wordt ingesteld en de nieuwe gerechtshoven worden opgeheven. Dit alles ... hebben ze toegezegd gekregen van de gouverneur-generaal op 28 april, om 10 uur in de avond. De Staten blijven in vergadering bijeen totdat de goedkeuring van de keizer is verkregen. De senaat van Brabant heeft naar de wens van de standen bij decreet van 8 mei de nieuwe gerechtshoven in Brabant en Limburg opgeheven... Als de keizer weigert is te vrezen dat men tot het uiterste komt. Want ik kan niet zeggen hoe opgewonden de bevolking is” ⁶⁶).

De keizer liet zich echter niet van zijn stuk brengen en weigerde de concessies door de gouverneurs-generaal — naar Wenen ontboden — te accepteren ⁶⁷). Hij liet de reeds eerder vermelde deputatie uit de Staten naar Wenen komen voor onderhandelingen ⁶⁸). De leden hiervan kregen uit België de opdracht mee, enkel de verschuldigde gehoorzaamheid aan de vorst te betuigen, maar geen krimp te geven ⁶⁹). De enige verandering die de keizer na terugkeer van de deputatie aanbracht, was de vervanging van de gevolmachtigde minister Belgiojoso door Trauttmansdorff, in wie men een vredesbode meende te mogen zien ⁷⁰). Trauttmansdorff ontpopte zich als veel krachtiger dan verwacht, en wist mede met bedreiging door zijn troepenmacht, het broeiende verzet te smoren ⁷¹).

Limburg bleef in 1787—1788 Brabant steunen in de strijd tegen de Brusselse regering, alhoewel het zich voorzichtiger opstelde. Zo stelde de keizer het zeer op prijs dat Limburg in tegenstelling tot Brabant niet weigerde zijn financiële bijdrage te leveren. Hij behandelde Limburg met égards. Toen Brabant in juli 1789 de Blijde Incomste zag afgeschafte ⁷²) bleef ze in Limburg behouden. En hoewel Jozef II in dezelfde maand voor Limburg een „conseil souverain” benoemde, die samen met de Staten het bestuur zou moeten vormen, accepteerden de Staten toch Brussel permanente subsidies te verstrekken. Een gelijkkluidend verzoek had Brabant geweigerd! ⁷³). De voorwaarden echter voor een nationaal verzet tegen de keizer waren geschapen. Had Jozef de clerici en daarmee vele katholieken ontstemd met zijn maatregelen om de Kerk in te passen binnen zijn staatsbestel —, en door bestuurshervormingen velen aangetast in hun vrijheidszin, ook de Vonckisten en Statisten lagen met de keizer overhoop vanwege de autokratische wijze waarop hij zijn Aufklärungspolitik trachtte door te zetten. Zij hadden hun bekomst van de Oostenrijkse Verlichting en wendden hun ogen naar hetgeen in Frankrijk groeiende was.

(Wordt vervolgd)

F. J. M. WIERTZ

- 50) BSB clm 26452, 601, Ernst aan Töpsl 16 maart 1787.
- 51) Geyl o.c., 1379—1380.
- 52) BSB clm 26452, 619 v, Ernst aan Töpsl 20 juni 1787.
- 53) Geyl o.c., 1383—1387.
- 54) Geyl o.c., 1389—1391.
Ook abt Chaineux werd naar deze onderhandelingen in Wenen afgevaardigd:
BSB clm 26452, 621, Ernst aan Töpsl 13 augustus 1787.
- 55) AAR hs. 155, fol. 12, tractaat van Corneli.
- 56) Bibliotheek Groot-Seminarie Roermond (thans in bezit van AAR):
Theol.Mor. et Dogm. VIII, 29, fol. 26.
- 57) Bibliotheek Groot-Seminarie Roermond:
Theol.Mor. et Dogm. VIII, 29, fol. 79-84 v, 89.
zie ook:
AAR hs. 155, fol. 13, tractaat van Corneli.
- 58) HASK Abteilung 1105/1, II, Kapsel E 13, Ernst aan Walraff 26 november 1786.
BSB clm 26452, 611 v, Ernst aan Töpsl 14 december 1786.
- 59) AAR portef. 46, bundel 5, eigenhandige copie van Chaineux.
- 60) cfr Hansen o.c., I 244-245.
- 61) BSB clm 26452, 625 v, Ernst aan Töpsl 21 november 1788.
- 62) AAR hs. 68, fol. 19, tractaat van Corneli:
de Clercq, Theologisch onderwijs a.w., 64.
- 63) AAR hs. 155, fol. 16 v, tractaat van Corneli.
zie ook:
Bibliotheek Groot-Seminarie Roermond:
Theol.Mor. et Dogm. VIII, 29, fol. 114.
- 64) J. Lefèvre, Het Zuiden onder Maria Theresia en Jozef II, 1748—1789.
in: Algemene Geschiedenis der Nederlanden, deel VIII.
Utrecht/Antwerpen, 1955, 98.
- 65) Geyl o.c., 1383.
- 66) BSB clm 26452, 617-617 v, Ernst aan Töpsl 12 mei 1787.
cfr HASK Abteilung 1105/1, II, Kapsel E 13, Ernst aan Walraff 22 mei 1787.
- 67) Geyl o.c., 1387—1388.
- 68) Geyl o.c., 1389. Cfr noot 54: Chaineux maakte deel uit van de delegatie.
- 69) BSB clm 26452, 621 v, Ernst aan Töpsl 13 augustus 1787.
- 70) Geyl o.c., 1390.
- 71) BSB clm 26452, 633 v, Ernst aan Töpsl 7 maart 1788.
- 72) Hansen o.c., I 378.
- 73) BSB clm 26452, 646 v, Ernst aan Töpsl 25 augustus 1789.

De municipale agenten, maires, schouten en burgemeesters van Schimmert

1795 — 1925.

Bij de inlijving op 9 vendémiaire an IV (1 oktober 1795) was, tegelijk met de invoering van de departementale bestuursvorm, een nieuwe organisatie van de kantons ingevoerd als uitvloeisel van de grondwet van de Franse Republiek van 5 fructidor an III (22 augustus 1795). Deze ontnam aan alle gemeenten beneden de 5.000 zielen het recht een eigen municipaliteit te vormen¹). Zij stonden kantongewijze, voor Schimmert was dat Valkenburg, onder een gemeenschappelijk bestuur n.l. de municipale administratie van het kanton. Iedere gemeente was hierin vertegenwoordigd door een municipale agent.

De uit de consulaire staatsgreep van 18 brumaire an VIII (9 november 1799) voortvloeiende nieuwe bestuursorganisatie, ingevoerd bij de wet van 28 pluviôse an VII (17 februari 1800)²), bracht in de indeling en het bestuur van de departementen een grondige verandering teweeg. De departementen, waarin het grondgebied van de Franse Republiek was verdeeld, werden in „Arrondissements communaux” onderverdeeld en de „Municipalités de canton” opgeheven, waardoor de gemeenten beneden de 5.000 zielen wederom in het bezit van een eigen bestuur werden gesteld. In de gemeenten, waar voorheen een „Agent municipal” met een „adjoint” was, kwam een „Maire” met een of meer „adjoints”, al naar gelang het aantal inwoners³).

De eerste municipale agent van Schimmert was: *Joannes Wilhelmus Eijssen*. Hij stelde in het begin van 1796 de bevolkingslijst van Schimmert samen. J. W. Eijssen vestigde zich te Schimmert in 1778. Hij was geboren te Wylre-Oud-Vroenhoven bij Maastricht op 15 maart 1753 als zoon van Arnoldus en Maria Anna (Joanna) Daenen. Hij overleed te Schimmert op 20 november 1801, huwde aldaar op 20 juni 1779 met Anna Elisabetha Bouwens, geboren aldaar op 28 februari 1755 als dochter van Joannes Bouwens en Anna Maria Willems; zij overleed te Schimmert op 4 december 1801. Bij de volkstelling van 12 april 1796 woonde het echtpaar Eijssen-Bouwens te Oensel nr 18. Het echtpaar had zes kinderen.

Van 1796 tot 1799 komt als municipale agent voor *Joannes Voncken*. Hij werd te Schimmert geboren op 8 oktober 1743 als zoon van Hendrik Voncken en Gertrudis Sijen. Hij huwde te Schimmert 1e op 4 februari 1776 met Anna Juliana Somija, geboren aldaar op

4 maart 1742 als dochter van Nicolaus Somija, pachter van beroep, en van freule Anna Maria van Bock, dochter van de Bokkenhof; zij overleed aldaar op 5 april 1787. Hij huwde te Schimmert 2e op 13 januari 1808 met Anna Mechtilde Toorens, geboren aldaar op 8 mei 1771 als dochter van Bartholomaeus Toorens en Catharina Willems; zij overleed te Schimmert op 29 juni 1849. J. Voncken overleed te Schimmert op 21 maart 1827 als rentenier.

Als eerste „maire” zien wij te Schimmert: *Petrus Wilhelmus Willems* 1801—1803. Als schout en burgemeester komt hij voor van 1814—1818 en 1830—1836. Hij was tevens notaris van 1797 tot aan zijn overlijden op 28 juni 1840. Als zoon van Stephanus Willems en Cecilia Somija werd hij te Schimmert geboren op 18 juni 1771. Hij huwde driemaal, te weten:

1e te Schimmert op 1 juni 1797 met Maria Gertrudis Voncken, geboren te Meerssen op 23 juli 1777 als dochter van de pachter Wilhelmus Voncken en Elisabetha Aussems. Zij overleed aldaar op 29 september 1807.

2e eveneens te Schimmert op 28 juli 1808 met zijn schoonzuster Anna Elisabetha Voncken, geboren te Bunde op 29 oktober 1786. Bij hun huwelijk verkregen zij op 18 juli 1808 dispensatie in de 3e en 4e graad van bloedverwantschap en in de 2e graad van aanverwantschap. Zij overleed te Schimmert op jeugdige leeftijd 9 augustus 1820;

3e huwelijk werd gesloten op 13 juli 1828 te Schimmert met Maria Josephina Frins, winkeldochter wonende te Maastricht en geboren te Berg en Terblijt op 27 januari 1801 als dochter van Jan Christiaan Frins en Maria Catharina Habets. Zij overleed te Schimmert ruim 40 jaar na haar man op 9 november 1880.

Vanaf 1803 tot februari 1808 komt als maire voor *Henricus Martinus Hons*, pachter van beroep. In 1796 was hij reeds plaatsvervangend agent municipale van Schimmert geweest. Hij werd te Loverich (D.) geboren op 23 september 1776 als zoon van de pachter Thomas Hons en Johanna Maria Somija van Puffendorf (D.). Hij huwde te Schimmert op 17 oktober 1796 met Maria Elisabetha Voncken. Tot circa 1833 woonde het echtpaar Hons-Voncken te Schimmert; in 1824 is hij daar nog wethouder en in 1827 is zijn zoon Arnoldus Godefridus Hons, geboren te Schimmert 22 juli 1797 wethouder. De familie Hons is zeer waarschijnlijk uitgeweken naar Belgisch Limburg, waar een zoon van hen in de buurt van Maaseik een hoeve bezat.

De familie Hons is een van de bekendste pachtersfamilie van Zuid-Limburg. De oudst bekende stamvader van de familie Hons (Honts) komt voor in het jaargetijdenboek van Heer dat in 1694 door pastoor J. Raets werd aangelegd. Op 15 juli werd ieder jaar een plechtige jaardienst gecelebreerd te Heer voor het echtpaar Martinus Honts - Maria Wijngaerts, in leven pachters van de Wittevrouwenhof te Scharn bij Heer ⁴). Een zoon van dit echtpaar was pachter of halfwin van de Kraymolen, ook genaamd de Kitscher molen bij Wald-

feucht. Josef Hons had vier zoons te weten Thomas, Martin, grootvader van de „maire” H. M. Hons, Johan en Theodor. Van beide laatstgenoemden is weinig bekend. Thomas Hons, geboren te Waldfeucht, woonde in 1747 te Rothem bij Meerssen; van 1751—1754 te Setterich. Op 1 maart 1752 kocht hij een huis met 12 bunder land gelegen te Rothem-Meerssen en op 10 augustus 1754 kocht hij van zijn broer Martinus Hons het goed „de Gapert” gelegen te Rothem-Meerssen voor de som van 12.632 gulden en 12 stuiver. 20 Maart 1757 pachtte hij de Hof van het huis Meerssenhoven te Itteren, waar hij tot 1760 woonde. In dat jaar keerde hij terug naar Rothem waar hij op 1 juli 1764 overleed. Zijn echtgenote Maria Margarethe Evertz woonde in 1774 te Overbach en in 1777 bij haar zoon Franz Theodor Hons, geboren te Meerssen 17 augustus 1747, kapelaan te Zevenaar. Martin Hons, broer van voornoemde Thomas Hons had vier kinderen: Johan, Maria, eigenares van de hoeve Geier, Thomas Hons gehuwd te Amby op 14 februari 1761 met Johanna Maria Somija en Maria Elisabeth gehuwd met Peter Wilhelm Dollmanns woonachtig te Puffendorf ⁵).

Als opvolger van H. M. Hons vinden wij *Arnoldus Eijssen*, „maire” van 20 februari 1808 tot 6 oktober 1814, burgemeester van 16 november 1836 tot aan zijn overlijden op 2 oktober 1842. Hij werd te Schimmert geboren op 4 april 1780 als zoon van Joannes Eijssen, eerste municipale agent 1795—96 van Schimmert, en Anna Elisabetha Bouwens. Hij huwde 1e Schimmert op 8 vendémiaire an XIV (30 september 1805) met Maria Anna Voncken, geboren aldaar op 25 februari 1783, dochter van de pachter Martinus Voncken en Catharina Heijnen; zij overleed te Schimmert 9 oktober 1811. Op 20 mei 1812 werd het tweede huwelijk van A. Eijssen te Schimmert met Maria Catharina Alofs voltrokken na verkregen dispensatie in de 4e graad van bloedverwantschap; zij was dochter van Guillaume Alofs en Maria Elisabetha Quijsen en overleed te Schimmert op 93-jarige leeftijd 15 oktober 1879.

Vanaf 9 december 1818 treedt als burgemeester van Schimmert op *Hubert Jean Schirmer*, notaris aldaar van 1 april 1816 tot 23 maart 1825. Hij was gehuwd met Guillaumine Sibille Louise Swildens, volgens haar overlijdensakte geboren te Schimmert op 31 maart 1789 ⁶), dochter van Abraham Swildens en Jeanne Christine Nolens. In 1830 wordt Schirmer opgevolgd door de vroegere burgemeester Petrus Willems. In 1833 woonde het echtpaar Schirmer-Swildens nog te Schimmert. Zij overleed te Brussel als weduwe op 19 mei 1852, Berg van het Hof nr 79.

Burgemeester *Arnoldus Eijssen*, werd na zijn overlijden in 1842 opgevolgd dor zijn zoon *Martinus Eijssen*. Deze bekleedde het burgemeestersambt van 1842 tot 1887. Hij werd te Schimmert geboren op 5 oktober 1808 en overleed te Maastricht op 26 november 1902 ⁷). Op 2 januari 1852 huwde hij te Schimmert met Rosa Retrae, geboren aldaar 26 augustus 1827, dochter van Bartholomaeus Retrae en Maria Catharina Bemelmans. Zij overleed te Oensel Beek op 15

februari 1907. Zijn benoeming tot burgemeester geschiedde bij K.B. van 26 december 1842⁸⁾. In de jaren 1859, 1865, 1871, 1877 en 1883 werd hij steeds herbenoemd. Op 1 mei 1868 volgde zijn benoeming tot gemeentesecretaris. De verenigde betrekking van burgemeester-secretaris werd goedgekeurd bij K.B. van 27 mei 1868, nr. 67.

Zijn eervol ontslag als burgemeester van Schimmert werd hem verleend bij K.B. van 15 februari 1887, nr. 13. Tot 1859 had hij nog deel uitgemaakt van de Schimmertse gemeenteraad. Hij werd opgevolgd door zijn zoon *Pieter Hubert Eijssen*, benoemd als zodanig bij K.B. van 27 februari 1887 nr. 19. In 1923 legde hij zijn ambt neer; als gemeentesecretaris was hij werkzaam van 1887 tot 1925. Hij werd te Schimmert geboren op 6 februari 1853 en overleed aldaar op 12 september 1946. Op 2 februari 1905 huwde hij te Schimmert met Maria Hubertina Ida Elisabeth Alofs, geboren te Schimmert 22 januari 1885 als dochter van Pieter Dionysius Alofs en Maria Hubertina Elemina L'Ortije; zij overleed te Sittard op 9 juni 1945⁹⁾.

J. H. J. GULIKERS

Noten:

- 1) *P. Poulet*, Les institutions francaises de 1795 à 1814, Bruxelles 1907, blz. 176 en vv.
- 2) *J. Desenne*, Code général français II, Paris 1818, blz. 310 en vv.
- 3) *Poulet*, a.w., blz. 772-777.
- 4) *J. M. van de Venne*, Geschiedenis van Heer, Maastricht 1957, blz. 368.
- 5) *Dr Kockerols*, Die Familien des Lindenhauses in Würm, II. Teil, das weitere Jülicher Land, Görlitz 1927, blz. 109 en vv.
- 6) Haar geboorteakte werd niet te Schimmert gevonden. De protestantse families Swildens-Nolens bekleedden vóór de bezetting der Franssen in 1794 vele overheidsfuncties in de Landen van Overmaas.
- 7) Nalatenschap G. Goossens, afd. limburgse parochies en kerken, RAL.
- 8) Voor dit K.B. en alle volgende zie: Verzameling K.B.'s Prov. Archief 1814—1914, RAL.
- 9) Dank aan de heer ir Louis Eijssen te Roermond voor de verstrekte inlichtingen betr. zijn familie.

Bijdrage^{*)}

over ontstaan en ontwikkeling van het kasteel

(Slot)

Ten gevolge van de toenemende onrust en onveiligheid wegens het gemis van een krachtig centraal gezag en de plundertochten van de Noormannen dwong de adel i.v.m. de verdediging het recht van zelfbestuur en van zelfbeschikking over kastelenbouw van de koning af. Kwam als eerste bescheiden aanzet van de zich toegeëigende macht van zelfverdediging als symbool de motteburcht met zijn aarden wal, palissadering en droge gracht in gebruik, langzaam-aan zien we door het vertrouwd raken met de mogelijkheden steen als bouw materiaal aan te wenden een nieuw type in de kastelenbouw in de vorm van de WOONTOREN, ook wel BURGUS genoemd.

Hiervan vinden we een sprekend voorbeeld in de reeds eerder genoemde burch van *Kessel*, waar opgravingen fundamenteën van een zware toren aan het licht hebben gebracht, die door de heer Renaud van de R.O.B. onder enig voorbehoud gedateerd worden op rond 1100. Deze toren, die ongeveer 14 meter in het vierkant mat, had muren waarvan de dikte ongeveer 2 meter was. Ze bestonden uit een kern van maaskiezelbeton tussen wanden van onregelmatige blokken ijzeroersteen en romeinse bouwfragmenten. Een dergelijke bouwwijze treffen we ook reeds in de romeinse tijd aan, waarbij ik als voorbeeld zou willen noemen het romeinse gebouw te Meezenbroek. Ook hier waren de muren opgebouwd uit gietwerk.

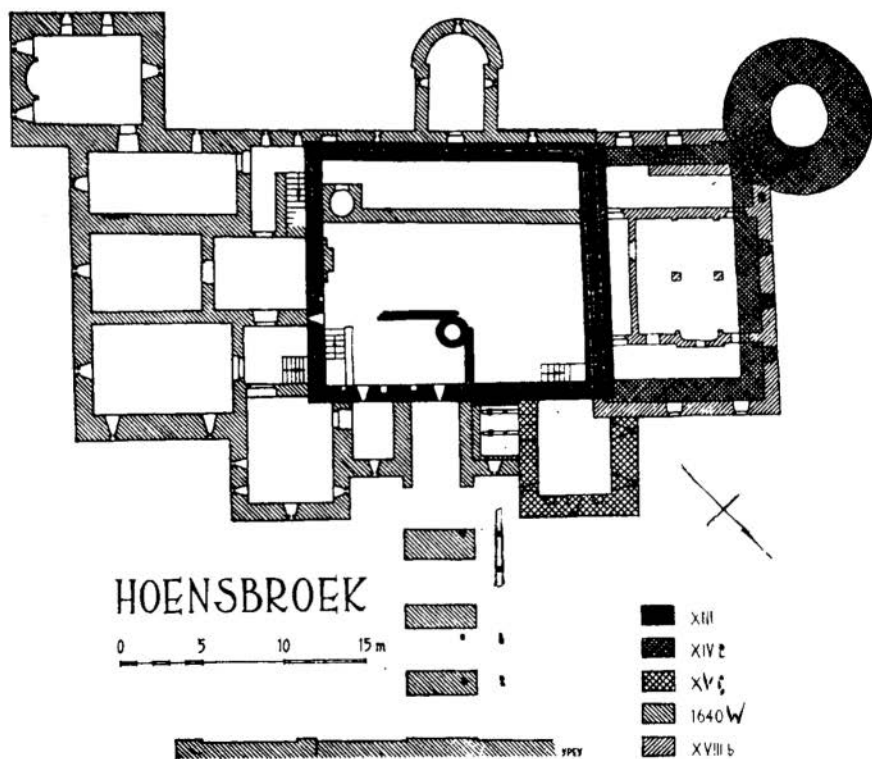
Er zijn in onze omgeving nog een aantal andere woontorens aan te wijzen zoals de oorspronkelijke gebouwen van de kastelen *Merum*, *Stevensweert*, *Borgharen*, *Hoensbroek*, *Rijckholt*, *De Doom*, *Ter Weyer*, *Douvenrade*, *Heer*, *Rimburg* en *Limmel*. Het is echter ondoenlijk deze allemaal afzonderlijk te bespreken. Wel zullen we enkele algemene kenmerken opzoeken en behandelen.

De meest voorkomende vorm van de woontoren in geheel Europa was het vierkant. Vaak stond een dergelijke toren in het water. Een van de meest karakteristieke eigenschappen van de woontoren is de dikte van de muren, die steeds meer dan 2 meter bedraagt. Zo had b.v. *de Burcht te Heer*, die nog in de 12e eeuw gebouwd kan zijn, in de kelder een muurdikte van 2.50 meter en de woontoren van kasteel *Rijckholt* breukstenen muren van 2 meter.

Voorts is het merkwaardig, dat de woontorens gedurende drie

eeuwen praktisch geen veranderingen en/of verbeteringen vertonen. Latere exemplaren kunnen evenwel arkeltsjes hebben, doch ook dit behoort tot de zeldzaamheden. Het onlangs afgebroken kasteel *Ter Weyer* te Heerlerheide, gedateerd op het 3e kwart van de 13e eeuw, was van arkeltsjes voorzien. De indeling bestaat over het algemeen uit één vertrek per verdieping. Slechts een enkele keer treffen we twee kamers per etage aan. Hieruit blijkt, dat er in het geheel geen stijlontwikkeling heeft plaatsgevonden: de woontoren werd gezien als noodzakelijk bouwsel waaraan geen franje te pas behoeft te komen. Gewoonlijk hadden ze drie verdiepingen, daarbij inbegrepen de kelder en het sousterrain. Een verbrede dakgoot achter de kantelen diende als weergang. In latere tijden zien we de woontoren vaak fungeren als uitgangspunt voor een volwaardig kasteel.

Een prachtig voorbeeld hiervan is kasteel *Hoensbroek*. De oorspronkelijke woontoren had een afmeting van 18.85 bij 16 meter. Ongeveer 100 jaar na de bouw van het eerste kasteel, werd tussen de jaren 1360 en 1368 een nieuwe vleugel gebouwd aan de westzijde met

Plattegrond van de kelderverdieping
van Hoensbroek

afmetingen van 11.50 bij 17.50 meter. De muren waren 2.35 meter dik. Op de hoek van deze nieuwe vleugel verrees een ronde hoofdtoren met een diameter van ruim 10 meter bij een muurdikte van 3 meter. Deze toren heeft vijf verdiepingen. Alleen de begane grond is van een bakstenen koepelgewelf voorzien. De kelder wordt bereikt via een nauwe, flauw gebogen trap in de dikte van de muur uitgespaard. De volgende drie verdiepingen hebben een verbinding via een nauwe wenteltrap eveneens uitgespaard in de muur. Daarboven liggen twee houten trappen die door de zoldering gaan. Elke torenkamer heeft drie schietgaten, waarvan sommige zeer gecompliceerd zijn. De kelder, als gevangenis in gebruik, moest het doen met één enkel nauw luchtgat. De bovenste ruimte in de toren had 6 schietgaten, waaronder 2 dubbele.

Omstreeks 1500 werd een toren bijgebouwd aan de oostzijde van het kasteel tussen de nieuwe vleugel en de poort. Ook deze toren heeft nog vrij zware muren, die variëren van 1.20 tot 1.70 meter. Een uitgebreide nieuwbouw in 1643 en volgende jaren veranderde het aspect van het kasteel grondig. Het oudste deel, de woontoren, werd afgebroken en tot binnenplaats gemaakt van het nieuwe kasteel. Wel werd er nog rekening gehouden met eventueel oorlogsgevaar, want de kelders van het nieuwbouwwerk hebben overal in hun muren schietgaten voor kanonnen met vierkante gaten voor licht en de afvoer van de kruitdampen erboven.

De vleugel van 1360—1368 onderging vermoedelijk in 1735 een grondige verbouwing, waarbij de toren van $\pm$ 1500 eveneens werd betrokken. De muren werden overal afgekapt tot op een dikte van 90 cm en de ramen vergroot.

Het kasteel, dat tengevolge van een algehele restauratie momenteel in een uitstekende staat verkeert en zich als meest representatief gebouw in zijn soort voor geheel Limburg aan ons voordoet, vertoont als verdere bijzonderheid in zijn drie poorten drie verschillende typen bruggen. De eerste voorburcht wordt bereikt via een gewone brug, die door middel van kettingen werd opgehaald. De tweede voorburcht beschikt over een ophaalbrug met jukken, waarvoor sleuven in de muur boven de poortingang uitgespaard zijn. De brug van het kasteel zelf is een draaibrug waarvan het achterstuk in de natte brugkelder verdween en het voorstuk de poort nog een extra bescherming gaf.

Alhoewel de vroegere burchten met hun grachtbeveiliging een min of meer verdedigbare sterkte vormden, was het mottekasteel ongetwijfeld een verbetering, noodzakelijk gemaakt door de veranderde middelen van oorlogsvoering. Toch kleefden ook hier weer bezwaren aan, die met het vorderen van de tijd duidelijk onderkend werden. Zo deed zich het probleem voor van het gemis aan een voldoende flankdekking, terwijl het herhaaldelijk voorkwam, dat de mottes van

buitenaf werden ondergraven zonder daarbij hinder te ondervinden van grondwater. Om dit laatste te voorkomen paste men een systeem toe van diep gefundeerde kolommen, verbonden door spaarbogen. Voorts kampte men met de instabiliteit van de opgeworpen aarde, die vaak bezwaarlijk de soms zeer zware torens en gebouwen kon dragen. Daarvandaan dat de toren van kasteel Stein op vaste grond gefundeerd werd alvorens men de motte opwierp. De late ommuringen van een aantal mottes, zoals te Horst en Millen, kunnen wellicht ook gedeeltelijk begrepen worden als pogingen om de heuvelvoet te versterken.

Met het op grotere schaal aanleggen van dijken om het overstromingsgevaar te verminderen, verloren de mottes hun nut als plaatsen die bescherming boden in geval van hoog water. Toch had deze omstandigheid de mensen het besef bijgebracht dat er aan een gracht, die de kasteelmuren omgaf, voordelen verbonden waren. Deze verhinderde n.l. de vijand tot vlak onder de muren te komen, terwijl hij bovendien zeer geschikt was voor het kwijtraken van afval en het lozen van latrines.

Militair gesproken was er eveneens een reden voor verandering. De verdediging concentreerde zich rond 1200 niet meer in de donjon of hoofdtoren op het midden van de motte. De behoefte aan een betere flankdekking werd onderkend terwijl de weermuur de aanvaller afdoende bescherming bood tegen de centraal afgevuurde pijlen vanuit de toren. De oplossing voor deze moeilijkheden werd in de laaggelegen streken gevonden in de bouw van HET WATERKASTEEL en bij ons speciaal in het RONDE WATERKASTEEL.

Dit type betekende andermaal een verbetering in vergelijking met zijn voorgangers. Het lijkt niet ondenkbeeldig, dat ze hun structuur te danken hebben aan een ouder type n.l. de min of meer ronde volksburchten zonder kunstmatige verhoging. De idee een bestaande hof te versterken door het bouwen van een stenen ringmuur is een betrekkelijk eenvoudige aangelegenheid. In eerste aanleg zijn ze zeker niet van vooruitspringende torens voorzien geweest. Ook hier zal de spade weer ter hand genomen moeten worden om een definitieve uitspraak te verkrijgen.

Als algemene regel zouden we kunnen stellen, dat vanaf ongeveer 1200 het ronde waterkasteel als dominerend type zijn intrede heeft gedaan. Voorbeelden van dit type zijn in Europa veelvuldig voorhanden. Als proto-type in deze categorie geldt voor Nederland wel kasteel Heusden.

Het zoeken naar verbeterde verdedigingsvormen werd beïnvloed door de zucht naar macht en vanzelfsprekend ook naar lijfsbehoud, waarbij de consolidering van have en goed op de voorgrond stond. Het streven om de aanvaller zo ver mogelijk van het kasteel ver-

wijderd te houden maakte ook nu weer de mens vindingrijk. De verdediging, die voorheen *vertical* was georiënteerd, begon nu in de eerste plaats een oplossing te zoeken voor een meer *horizontal* gerichte afweer. Het was niet meer voldoende om, als de vijand eenmaal was genaderd tot onder de muren, hem met stenen en dergelijke onaangename attributen zoals pek, zwavel en kokend water, te bekogelen; men moest trachten te voorkomen dat hij nabij kwam. Hiervoor dienden nu de watergracht en de uitgebouwde torens in de ringmuur die op hun beurt weer voorzien werden van schietgaten. Lukte het de vijand desondanks toch de weermuur te benaderen, dan moest de flankbeveiliging vanuit de torens zijn diensten bewijzen. Daarvandaan ook hun uit- of aangebouwde situering van waaruit *langs* de muur geschoten kon worden.

Voor Limburg vinden we in kasteel *Montfort* een representant van de waterburcht, zij het dan ook, dat we hier al met een grensgeval hebben te doen. Montfort draagt reeds de sporen van de overgang van rond naar vierkant in zich. Het werd gebouwd op een lage, door moerassen en een klein meer omgeven heuvel, die iets opgehoogd is.

Het land van Montfort kwam pas in 1258 aan Gelre en werd gevoegd bij het erfdeel van Hendrik van Gelre, elect van Luik. Deze moet direct begonnen zijn met de bouw van het slot, waarbij men tot op zekere hoogte de fouten van 't ronde kasteel getracht heeft te vermijden. Het ontstaan van „*d o d e h o e k e n*” tussen twee flanktorens in voorkwam men door de muur te laten uitlopen in een punt. Tevens maakte men gebruik van de rechte zijde van de muur om er het woongedeelte tegenaan te bouwen. De donjon werd naar voren gebracht en geplaatst vlak naast de hoofdingang. Deze toren nu is uniek voor Nederland omdat hij voorzien was van een „spoor”, een puntige uitbouw aan de voorzijde, die langzaam naar boven verdween in de dikte van de muur, zodat de toren van boven rond is. Het voordeel hiervan is, dat stenen die tegen de toren aangeslingerd werden door blijden (= werpgeschut) tegen de spoor zijdelings afketsten.

De poort had een droge brugkelder waarin de achterkant van de draaibrug verdween. De woonruimte was ongeveer 32 meter lang. Een put en een latrine waren, vreemd genoeg uitgespaard in een muur aan de kant van de binnenplaats. Ook aan de oostmuur zijn kelders ontgraven.

In de 16e eeuw werd het gemoderniseerd o.l.v. Antonie Kelderman, die lage bastions voor geschut op de hoeken van een verhoogde aarden wal liet aanbrengen. Tijdens de 80-jarige oorlog werd het slot zwaar geteisterd. De ruïne behoort momenteel toe aan de Stichting „Kasteel Valkenburg”, die enig consolidatiewerk heeft laten verrichten.

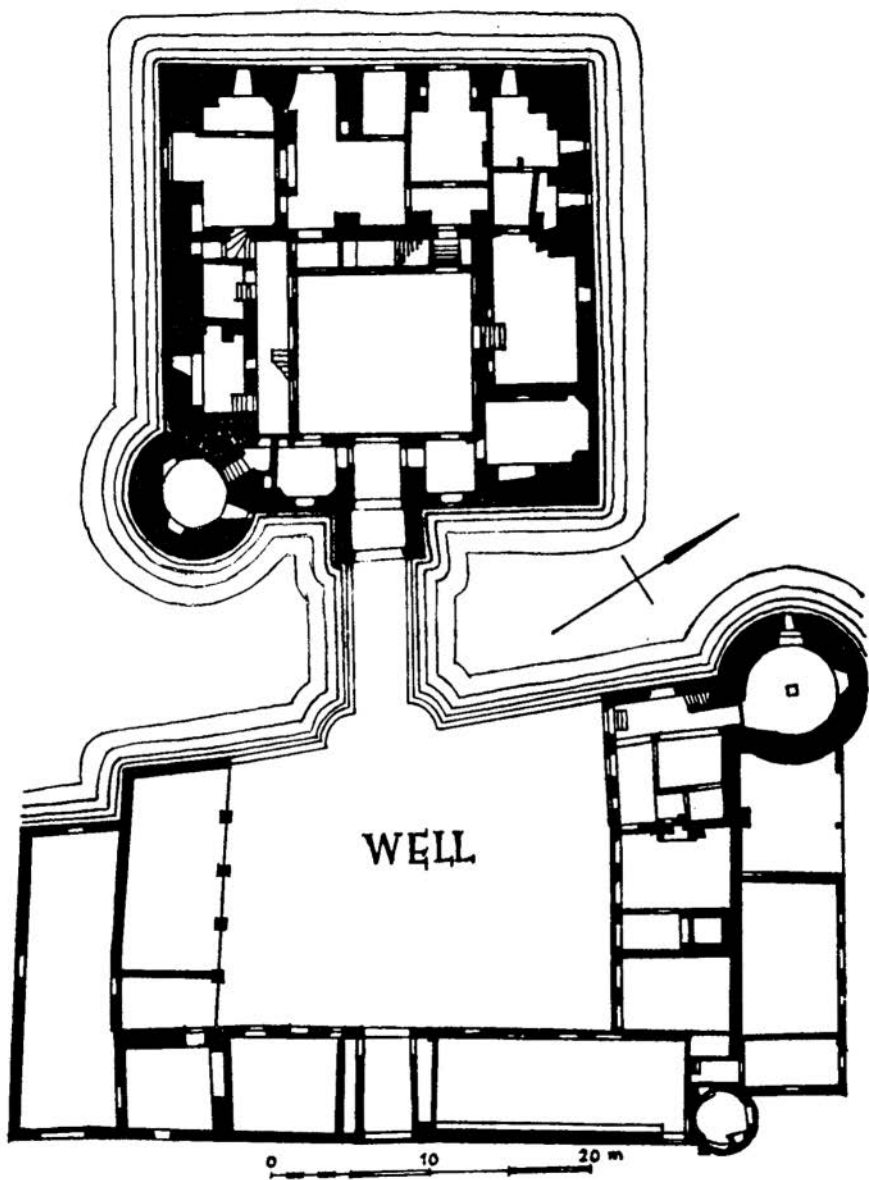
We mogen aannemen, dat ook kasteel *Gronsweld* in oorsprong tot

dit type heeft behoord. Hiervan is echter thans niet veel meer waar te nemen aangezien het in latere tijden sterk is verbouwd.

Rond 1300 zien we dan weer een nieuw type kasteel verschijnen. Het ronde gebouw heeft namelijk plaats moeten maken voor het **VIERKANTE GRONDPLAN**. Het binnenplein gaat men gedeeltelijk bezetten met woonvleugels, terwijl de andere zijden van het vierkant afgesloten worden door een weermuur. De hoeken worden beveiligd door uitspringende torens van ronde of vierkante vorm. Het is een type kasteel, dat berust op, wat men zou kunnen noemen, een wetenschappelijke beoefening van de krijgskunde en dat per saldo stoelt op de oude beproefde techniek van de Romeinse vestingbouw met haar voortzetting in het Byzantijnse rijk. De onvolkomenheden aan de ronde burcht, n.l. het ontstaan van z.g. dode hoeken bij de flankbeveiliging, zal mede een van de oorzaken tot verbetering zijn geweest. Daarnaast kan een Franse invloed hieraan niet ontzegd worden.

Het begin van de 14e eeuw gaf over het algemeen een grote activiteit te zien op het gebied van de kastelenbouw. Dit was een gevolg van enorme economische veranderingen, waarin de opkomst van de steden een belangrijke rol speelden. Voordat de groeiende bevolking van de steden een economische faktor van betekenis werd, had de edelman er geen belang bij op zijn akkers meer te laten produceren dan hij zelf en zijn mensen verbruikten. Van een overschot was vrijwel geen sprake. Met de opkomst van de steden ontstond echter een toenemende vraag naar produkten, die voor het merendeel door de plattelandsbevolking, en dat betekende in feite dus de adel, geleverd konden worden. Het vooruitzicht tot het maken van meer winsten sprak de kasteelheren vanzelfsprekend aan. Hierdoor aangespoord, eiste men een intensievere bewerking van de bodem terwijl men zich daarnaast beijverde nieuwe grond te ontginnen of geschikt te maken voor landbouw en veeteelt. Het hierdoor verdiende geld kwam ontegenzeggelijk ten goede van de adel, die het zich kon veroorloven een nog „sterker” huis te bouwen. Ook de sociale veranderingen speelden een grote rol. Veel edelen gingen zich nu met de handel bemoeien en verbonden zich o.a. door huwelijken met de „toplaag” van de burgerij, met als gevolg, dat er een sterke aanwas van de ridderschap kwam.

In Limburg schijnt kasteel *Well* in de 14e eeuw te zijn gebouwd. Het meet 27 meter in het vierkant en is op de zuidhoek versterkt door een zware toren. De woonvleugel stond tegen de achtermuur van het kasteel en had vermoedelijk alleen een onderkelderde zaal en kamer. Ook liep er een gang of lag er een smalle lage vleugel tussen de ronde toren en het woonhuis. De twee andere zijden hadden een weergang op een sterk uitgekraagd boogfries. De muren waren tussen de 2.50 en 3 meter dik, zwaar genoeg voor een weergang zon-

Plattegrond van de kelderverdieping van het kasteel Well

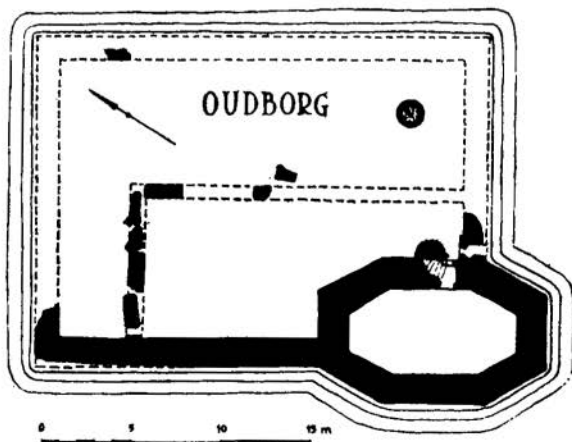
der bogen. Een kleine poorttoren lag in het midden van de voormuur. De ronde toren heeft een buitendoorsnede van ongeveer 8.50 meter; de muur is daarentegen maar 2 meter dik. Aan de achterzijde waren nog 2 hangtorentjes uitgekraagd.

In de 17e eeuw werd de weergang opgenomen in nieuwe woonvleugels en bracht men de poorttoren naar voren. De voorburcht, waarvan alleen één ronde toren met een diameter van 10 meter als oorspronkelijk aangemerkt kan worden, is in latere tijden eveneens aanmerkelijk veranderd. Waarschijnlijk werd de ingang van het noorden naar het zuidoosten verlegd.

Een merkwaardige toren, rond van vorm met een diameter van 7.90 meter en een muurdikte van 1.40 meter treffen we nog aan tussen de binnen- en buitengracht. De toegang tot de kelder, die een put bezit, loopt door een 7 meter lange tunnel, hetgeen de indruk wekt, dat deze toren tot een later verdedigingssysteem moet hebben behoord met een aarden schans die tussen de twee grachten lag.

Zeer veel overeenkomst met kasteel Well vertoont kasteel *Mheer*. Hier vinden we de toren rechts van de ingang. Een ronde traptoren verbindt de verdiepingen. Mheer heeft echter een droge gracht, hetgeen tot de zeldzaamheden gerekend mag worden. Helaas is het oorspronkelijk aanzicht bedorven door een 20e eeuwse ingangspartij.

Voor een merkwaardige hoektoren bij een betrekkelijk simpel kasteel moeten we naar Swalmen, alwaar de interessante ruïne *de Oudborg* ligt. De toren, met zijn achthoekig grondplan en uniek in zijn soort voor Nederland, meet binnenwerks 9.50 bij 4.80 m. De muurdikte bedraagt ruim 1.50 meter. Vermoedelijk ligt de bouwtijd in de eerste

Plattegrond van de ruïne de Oudborg bij Swalmen in Limburg

helft van de 14e eeuw. De aanzet van een gemetseld keldergewelf is nog aanwezig. Waarschijnlijk hebben zich hierboven nog 2 verdiepingen bevonden. De verbinding tussen deze verdiepingen werd onderhouden via een wenteltrap, die terzijde van de ingang aangetroffen is.

Tot deze groep kunnen we ook kasteel *Reymersbeek* onder Nuth rekenen, dat heden ten dage nog de vrij gave vorm van een vierkant kasteel met hoektoren vertoont, alhoewel de weermuur geheel is verdwenen, alsmede het droevige restant van kasteel *Schaesberg* en het fraai gerestaureerde kasteel van *Ehrenstein* te Kerkrade.

Een RECHTHOEKIG in plaats van vierkant grondplan treffen we aan in kasteel *Rivieren*. We zien hier duidelijk de oorspronkelijke aanwezigheid van twee hoektorens. Opgravingen zouden wellicht ook nog de funderingen van andere torens alsmede die van de weermuur aan het licht kunnen brengen.

Een variant van het vierkant kasteel met hoektoren is een VIERKANT OF RECHTHOEKIG GEBOUW MET TWEE WOONVLEUGELS, die loodrecht op elkaar staan. Deze kastelen op *L-vormig* grondplan zijn duidelijk een latere uitbouw van het vierkante-type. In de binnenhoek bevindt zich dan een traptoren en op de buitenhoek meestal een zware toren. Aan de andere zijde van het kasteel treffen we over het algemeen een schildmuur met een toegangspoort aan. Op het hoekpunt waar de weermuren elkaar snijden, werd vaak nog een toren opgericht.

In onze regio vertegenwoordigen o.a. de kastelen *Terworm* en *Wittem* in hun oorsprong dit type. Beide hebben eenzelfde grondplan met een ronde toren op de buitenhoek. Jammer dat *Terworm* in 1891 zodanig verbouwd werd, dat het oude aanzicht geheel verloren ging. Alleen in de kelders is het 15e eeuwse muurwerk nog zichtbaar.

Kasteel *Wittem* daarentegen heeft alleen de weermuur verloren. Het vertoont nog duidelijk het oorspronkelijke grondplan, ook in de opgaande muren. Te betreuren is echter hier weer, dat de plaats van het oudste gebouw na een verwoesting in de 14e eeuw verlegd is.

Ook kasteel *Neuborch* te Gulpen bezit een soortgelijke plattegrond uit de 14e eeuw, alleen op een iets grotere schaal. De hoektoren die hier zeker aanwezig was, is helaas geheel verdwenen en vervangen door een 17e eeuwse bouwsel. Ook deze burcht is niet het eerste kasteel van Gulpen, zoals we reeds hebben aangehaald. Nadat de motte, de Burggraaf genoemd, ten noorden van het dorp omstreeks 1288 verlaten was, is een nieuw kasteel „de Nuwenberghe” gebouwd

aan de overzijde van de Geul, waarvan in 1829 nog een omgracht rechthoekig stuk grond te zien was. Het tegenwoordige gebouw is het resultaat van omvangrijke verbouwingen gedurende de laatste drie eeuwen.

Tot deze groep mogen we ook rekenen het huidige gebouw van kasteel *De Doom* te Welten. Hier missen we niet alleen de weermuur, doch ook de toren. De muurpartijen van de kelders zijn echter geda-teerd op 14e eeuwse metselwerk. De tegenwoordige bovenbouw zal waarschijnlijk verrezen zijn na de beschieting door de Franse troepen in 1673. Ongetwijfeld is het 14e eeuwse gebouw niet het oudste, aangezien we weten, dat *De Doom* in zijn oorsprong teruggaat tot de karolingische periode.

In veel gevallen treffen we bij de kastelen op een L-vormig grondplan in de buitenhoek een zware toren aan. Een sprekend voorbeeld hiervan is kasteel *Eysden*, zij het dan ook dat het huidige gebouw uit een latere periode stamt. Twee vleugels beslaan elk een zijde van het omwaterd vierkant en eindigen elk in een paviljoen. In één hiervan zijn de toegangspoort en in de uitspringende hoek de vierkante toren uitgebouwd.

Ter verdediging van de hoofdingang richtte men veelal op een van de hoeken van de voorzijde van het burchtvierkant een vooruit-springende zware toren op, die in de wandelgangen de *bergvrede* genoemd wordt. Dit type komt het best tot uiting bij kasteel *Genhoes* te Valkenburg.

Met het uitvinden van het buskruit kwam het einde van het kasteel als verdedigingsbolwerk in feite in zicht. Alhoewel de invloed van de „donderbussen” op de belegering van een kasteel in het begin nog maar gering was, werkte in latere tijden een psychologische faktor mee aan het verlies van het oorspronkelijke karakter van het kasteel, n.l. die van de verwoesting van bezit en het teloor gaan van kapitaal. Vaak was een schot door het kasteel heen reeds aanleiding om een overgave te bewerkstelligen.

Dit was echter niet de belangrijkste oorzaak dat de kastelen niet meer de oude rol van „versterkt huis” en vaak „onneembare vesting” konden spelen. Met de vergroting van de macht van de vorsten kwam het verval van de feodale oorlogsvoering. Door het instellen van een beroepsleger werd van de verplichte diensten van de leenman als militair steeds minder gebruik gemaakt. De vorst kon de huur-legers die hij betaalde zo lang in dienst houden als hij wilde, hetgeen voorheen, toen zijn leger uitsluitend bestond uit de diensten van de leenmannen, niet het geval was.

Werkelijke nieuwbouw, gezien in het licht van het oorspronkelijke doel, werd in deze tijd dan ook niet meer gepleegd. Door het opwerpen van wallen en het oprichten van bastions om het kasteel of om de gracht(en), trachtte men nog enigszins een doeltreffend kanonvuur tegen te gaan. Over het algemeen leverde dit toch niet het gewenste resultaat op. Alleen Limburg maakt op deze regel een uitzondering. Hier bleven militaire eisen nog de bouw van versterkte kastelen beïnvloeden tot in de 17e eeuw toe.

Dit neemt echter niet weg, dat ook voor ons omstreeks 1500 de tijd van de vestingkastelen kan worden afgesloten. Ze worden nagenoeg alle veranderd in WOONKASTELEN, die dan in eerste aanleg een grote gelijkvormigheid vertonen. Ze bestaan uit een voorhof waarin de economiegebouwen ondergebracht zijn en een adellijk huis of het eigenlijke kasteel. De economiegebouwen beslaan meestal drie zijden van een rechthoek, terwijl het kasteel, tegenover de open zijde gelegen, deze afsluit. Van hieruit wordt het noodzakelijk overzicht over de bijgebouwen verkregen. De toegangsweg leidt meestal over de voorhof. De toegangspoort, over het algemeen van een toren met ophaalbrug als laatste restant van verdediging voorzien, bevindt zich in de 17e eeuw en later gewoonlijk recht tegenover het kasteel. In vroegere tijden lag, zoals we zagen, het kasteel meestal aan één van de zijkanten. Vanuit één van de hoektorens kon uit verdedigingstechnisch oogpunt zodoende de toegangspoort onder controle worden gehouden. De ringmuren zijn in deze tijd het slachtoffer geworden van de modernisering.

Zo zien we het eens zo sterke huis langzaamaan ook kwantitatief steeds meer zijn oorspronkelijke bestemming verliezen. Ze krijgen nu meer het aanzicht van een comfortabele en sierlijke woning, die beter gelegenheid bood gasten te ontvangen dan een belegerende vijand af te wachten en af te slaan. Alleen de grachten geven nog een idee van beveiliging. Voor de gewone man vertolken zij echter veelmeer een begrip van voornaamheid en rijkdom. Er zijn tal van kastelen te noemen, die onder invloed van de zucht naar modernisering een volkomen ander aanzicht hebben gekregen. In dit verband noemen we slechts de kastelen *Amstenrade*, *Cortenbach*, *Puth*, *Wijlré*, *Neuborch*, *Mbeer*, *Eysden*, *de Bongerd onder Bocholtz*, *de Dael onder Nuth* en vele andere. Het zijn allemaal visueel prachtige gebouwen met een rijke historie doch hun ware gezicht en hun oorspronkelijk doel hebben ze verloren. Dit neemt echter niet weg, dat ze praktisch allemaal tot één van de besproken typen behoren, waarvan hetzij in onderdeel of slechts in grondplan aanwijzingen zijn terug te vinden.

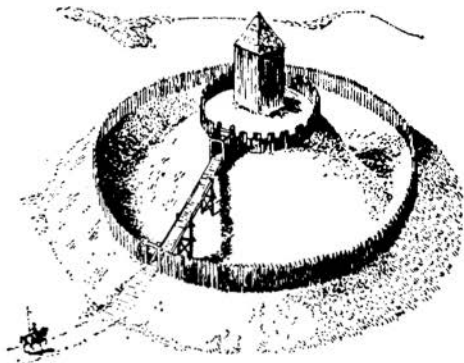
In de 18e en 19e eeuw ondergingen onder invloed van de Franse architectuur de meeste Limburgse kastelen andermaal een bouw-

1

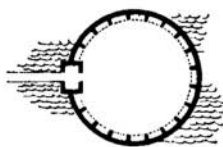
2

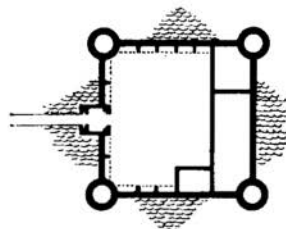
3

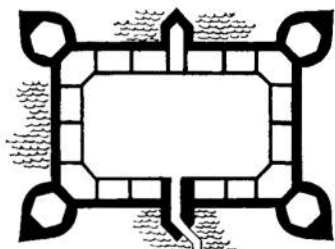
4

5

6

7

Kasteel. 1. Prehistorische volks- of vluchtburcht; 2. ronde walburcht uit Karolingische periode; 3. château à motte; reconstructie op grond van archeologische gegevens, 11de-12de eeuw; 4. donjon of woontoren met aangebouwd trappenhuis; hoofdingang op eerste verdieping, 11de-13de eeuw; 5. ronde waterburcht, 13de eeuw; 6. vierkante waterburcht, 14de eeuw; 7. forteresse of citadel, 16de eeuw.

kundige verandering. Ze worden nu niet alleen meer door de adel, doch ook door andere kapitaalkrachtige mensen bevolkt. Helaas zijn in deze periode nogal wat grachten gedempt, waardoor de herinnering aan het grootse verleden geheel verloren ging.

Ik heb getracht in korte trekken het ontstaan en de ontwikkelingsgeschiedenis van onze kastelen te schetsen. De opzet, zoals u heeft kunnen constateren, dwong, gezien de beschikbare plaatsruimte tot beperking, waardoor niet alle kastelen konden worden besproken.

Als recapitulatie zou ik nogmaals de hoofdvormen willen noemen, waarbij dan tevens een globale tijdsbepaling kan worden vermeld. Zo zien we dan als oervorm

- a) de curtis
- b) de ronde walburcht en de zg. vroege burchten uit de karolingische tijd
- c) het „chateau à motte” gebouwd in de 11e—12e eeuw, met als variant de „shell-keep”
- d) de woontoren of donjon, 11e—13e eeuw
- e) de ronde waterburcht, 13e eeuw
- f) de vierkante waterburcht. 14e eeuw met als variant het L-vormige grondplan
- g) het kasteel, vierkant of rechthoekig van vorm rondom een binnenplaats, 16e eeuw en tenslotte
- h) het Renaissance-type met een grote verscheidenheid in bouwtrant, daterend uit 17e—19e eeuw.

Gezien het feit, dat het kasteel zich gedurende vele eeuwen in verschillend opzicht heeft weten te handhaven, zouden we het woord van Goethe, neergeschreven in zijn „Faust” hierop van toepassing willen brengen n.l.

„Was glänzt ist für den Augenblick geboren

Das Echte bleibt der Nachwelt unverloren”,

waarmee gezegd wil zijn, dat tengevolge van de huidige beschermende maatregelen voor het monument, ook onze nakomelingen zich nog bezig kunnen houden met de historie van onze kastelen, die vanwege een tot nu toe onvoldoende bodem- en archievenonderzoek nog steeds niet is voltooid.

N. EUSSEN

De grondgedachte van deze les werd ontleend aan het werk van *Reyen, Paul E. van-*: *Middeleeuwse kastelen* (Fibulareeks nr 9); Bussum 1965, aangevuld met gegevens uit het gemeentearchief van Heerlen en gepubliceerde bronnen als:

Agt, J. J. F. W. van-: Het kasteel van Horn, in: *Bulletin Kon. Ned. Oudheidk. Bond* 17 (1964), afl. 6.

Burgen und Schlösser: Tijdschrift van de „Deutsche Burgenvereinigung E.V. zur Erhaltung der historischen Wehr- und Wohnbauten, 1960—1972.

- Haasse, Hella S.*: Het versterkte huis: Kastelen in Nederland (met historische noten van A. I. J. M. Schellart); Amsterdam 1951.
- Hernbrodt, A.*: Der Husterknupp, eine Niederrheinische Burganlage des frühen Mittelalters; Amsterdam 1951.
- Huygen, C. A.*: Zuid-Limburg ons oudste cultuurland (Heemschutserie 73); Amsterdam 1951.
- Kastelen in Gelderland*; Arnhem 1948.
- Kuyle, E. J. Ter-*: De schoonheid van ons land. Bouwkunst. Kastelen en adellijke landhuizen; Amsterdam 1954.
- Marres, W. en Agt, J. J. F. W. van-*: De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst. Deel V: de provincie Limburg, afl. 1; Den Haag 1962.
- Müller-Wille, M.*: Mittelalterliche Burghügel („Motten“) im nördlichen Rheinland. Beihefte der Bonner Jahrbücher, Bd. 16; Köln-Graz 1966.
- Nispen tot Sevenaar, E. O. M. van-*: Nedelandse kastelen; Amsterdam 1942.
- Piper, O.*: Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen (verbeterde en aangevulde uitgave van 1912); Frankfurt-München 1967.
- Renaud, J. G. N.*: Onderzoek van de ruïne op de burchtheuvel Kessel; in: Berichten R.O.B. 3 (1952) afl. 1.
- idem : Archeologisch onderzoek in Middeleeuwse kastelen; in: Honderd eeuwen Nederland; Den Haag 1959.
- idem : Middeleeuwse kastelen in Limburg; in: Bull. K.N.O.B. 14 (1961), afl. 3.
- Venne, J. M. v.d.-*: Geschiedenis van het kasteel van Valkenburg, zijn heren en hun drossaarden; Valkenburg 1951.
- Venne, J. M. v.d.-; Win, J. Th. H. de- en Peeters, P. A. H. M.*: Geschiedenis van Hoensbroek; Hoensbroek 1967.
- Wildeman, Th.*: Rheinische Wasserburgen und wasserumwehrte Schlossbauten; Neuss am Rhein 1954.
- Winkler Prins, Grote-*: deel 10, trefwoord: Kastelen; Amsterdam-Brussel 1970, 701-705.

— — —

De afbeeldingen zijn ontnomen aan de werken van:

afb. 1 : van Nispen tot Sevenaar; *afb. 2 t/m 6 en 8 t/m 11* : van Reyen; *afb. 7* : Renaud, Middeleeuwse Kastelen in Limburg en *afb. 12* : Winkler Prins.

HISTORISCHE CHRONIEK

BEZOEK

Op 21 november 1972 bracht de heer H. J. L. Vonhoff, staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, in gezelschap van de heer mr dr Ch. van Rooy, commissaris van de koningin in Limburg, de heer drs F. J. W. Gijzels, burgemeester van Heerlen en de heer ir J. C. Schlösser, loco-burgemeester een bezoek aan de gemeentelijke oudheidkundige dienst van Heerlen. Thema van gesprek was de overbouw van de romeinse thermen. Daartoe is vooraf een gespreksnota samengesteld, waarin de historische betekenis van dit unieke gebouw, de architectonische opbouw, de in het verleden ondernomen pogingen tot openstelling, het huidige plan en de financieringsmogelijkheden nader zijn behandeld. De heer L. van Hommerich ontving het gezelschap.

Aan de hand van de in de museumzaal opgestelde maquette van de romeinse thermen werden toelichtingen gegeven.

AANWINSTEN

GEMEENTELIJKE OUDHEIDKUNDIGE DIENST HEERLEN.

1. *Historisch archief:*

De heer Th. J. Janssen, mgr. Schrijnenstraat 43 te Heerlen schonk aan het historisch archief van de gemeente Heerlen een Xeroxkopie van een notarieel afschrift, opgemaakt in 1710 door notaris Hokels te Heerlen, van de akte van 9 mei 1502, waarbij aan „Joncker Wilhelmus, vrijheere van Strijthaegen Schaelsburcht” het recht en privilege gegeven wordt te Heerlen een oliemolen in bedrijf te stellen. Het origineel van deze akte is in bezit van graaf Johan Baptist Karl William Hubert Joseph Marie de Marchant et d'Ansembourg, wonende op Bruisterbosch te Sint Geertruid.

2. *Bibliotheek:*

Door schenkingen werd de historische bibliotheek verrijkt met:

- a) een honderdtal boekwerkjes, rapporten en brochures hoofdzakelijk betrekking hebbend op de geologie en de mijnbouw van Zuidlimburg;
schenker: de heer ing. G. v.d. Weijer, Raadhuisstraat 36, Heerlen;
- b) een aantal jaargangen van recente tijdschriften op onderwijskundig gebied, afkomstig van het bureau inspectie basisonderwijs;
schenker: de heer J. J. M. Joosten, Akerstraat 101, Heerlen;

- c) „De inwoners van Amstenrade”;
alfabetische klapper op de parochieregisters van Amstenrade van 1623-1720, ingedeeld naar de dopen, de huwelijken en de overlijdens;
schenker: de heer prof. J. Waltenier, Overhem 11, Brussel (1180).
3. *Historisch-topografische verzamelingen:*
Deze collectie boekte een aanwinst door schenking van 10 prentbriefkaarten van oud-Heerlen, t.w. het Marktpllein ± 1930; de Akerstraat 1921; de Oranje Nassaustraat ± 1930; de Geleenstraat met Raadhuis 1923; de Stationstraat 1923; de Mijnschool (later H.T.S.) 1923; een huizengroep te Molenberg 1918; de Staatsmijn Emma ± 1920; een afdruk van het schilderij van H. Heyenbroek van de Mijn Oranje Nassau I ± 1910 en ondergronders aan het werk op Staatsmijn Wilhelmina 1919;
schenker: broeder Sigism. Tagage, de Beyaard, Maastricht.
4. *Genealogische collecties:*
- a. *bidprentjes:*
de verzameling bidprentjes kon door schenking van de heer H. M. H. Goossens, Korte Hovenstraat 14 te Waubach een belangrijke aanwinst boeken van nagenoeg 10.000 stuks; voorts werden aanvullingen verkregen van mej. P. Benden, Poststraat 29, Schaesberg (98 st.); mevr. H. van Hommerich-Paulissen, St. Annalaan 25, Heerlen (25 st.); mej. J. Janssen, Vijgenweg 43, Heerlen (160 st.) en L. J. G. W. Schelberg, Maasstraat 32, Apeldoorn (67 st.).
- b. *rouwbrieven:*
de collectie rouwbrieven nam toe met 50 stuks, verkregen door schenking van de heer W. G. Zimmermann, Aan de Noot 82, Vaals.

VERGADERING

De historische Kring „Het Land van Herle” belegde in samenwerking met de kring Heerlen van Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap op 6 december 1972 in de leesruimte van de gemeentelijke oudheidkundige dienst te Heerlen een vergadering, waarop de heer *ir C. Raedts* te Heerlen sprak over:

„DE POSITIE VAN DE MIJNWERKER IN DE HISTORISCHE ONTWIKKELING”

Spreker plaatste zijn onderwerp in een breed geschiedkundig kader, waarbij niet alleen de belangrijkste mijnen- en mineraalvelden in Europa, doch ook in Klein-Azië en Egypte ter sprake kwamen. Bijzondere aandacht schonk hij aan de industriële revolutie, die in de 18e eeuw in Engeland ontketend werd alsmede aan het Luikse

kolenbekken. Na relevering van de kalmijnmijnen in het voormalige hertogdom Limburg, besprak hij onze eigen mijnstreek en de invloed, die de buitenlanders en vooral de Luikenaren hierop hebben gehad.

Vervolgens ging spreker nader in op de sociale positie van de mijnwerkers gedurende vele eeuwen, hun plaats in de samenleving, hun groepering in „geselschappen” alsmede het al dan niet bestaan van een mijnwerkertraditie en -folklore.

De vergadering werd door ongeveer 80 personen bijgewoond.

EXCURSIES.

1. In samenwerking met de kring Heerlen van Limburgs Geschieden en Oudheidkundig Genootschap organiseerde de historische Kring „Het Land van Herle” op zaterdagmiddag 30 september 1972 een excursie naar

„MIDDELEEUWS HEERLEN EN ZIJN LANDSFORT”

Na de begroeting van de ruim 120 deelnemers sprak de heer *L. van Hommerich* over de historische betekenis van het Landsfort, zijn opbouw, zijn wederwaardigheden en zijn verval. Een en ander werd aan de hand van archiefteksten en kaarten toegelicht. Als bijzonderheid in zijn betoog gold wel het gezichtspunt, dat vóór de totstandkoming van de versterking hoogstwaarschijnlijk deze plek tot woonplaats heeft gediend van een tak van het geslacht van Ahr, dat zich „van Herle” noemde en ter plaatse vermoedelijk een residentie heeft willen stichten.

Vervolgens besprak de heer *N. Eussen* de historische aspecten van de gevangentoren alsmede de bestemmingen, die dit gebouw in de loop der tijden heeft gekend.

Hierna maakte het gezelschap een wandeling over het verhoogde binnenplein van Landfort, langs de walmuren en de voormalige grachten alsmede langs de ondergrondse verdedigingswerken uit de Bourgondische tijd, die door opgravingen bekend geworden zijn.

O.l.v. de heer van Hommerich werd daarna een bezoek gebracht aan de St. Pancratiuskerk alwaar de monstrans, in 1603 geschonken door Frederik van Schaesberg en Maria van Binsfelt, speciaal voor deze gelegenheid was tentoongesteld. Van de tot slot van deze instructieve middag geboden gelegenheid tot bezichtiging van de gevangentoren maakte het grootste deel van de excursionisten gebruik.

2. Op verzoek van de deelnemers aan de heemkundecursus 1971/72 verzorgde het bestuur van de historische Kring „Het Land van Herle” voor dit gezelschap alsmede voor de leden van de werkgroep op 7 oktober 1972 een excursie naar

„LIMBOURG SUR VESDRE”

de hoofdstad van het voormalige hertogdom Limburg.

Na de begroeting en een inleidend woord door de heer L. van Hommerich, voorzitter, in het restaurant „Au duc de Limbourg”, werd o.l.v. de heer Arsène Buchet, voorzitter van het historisch Genootschap van Verviers, een rondgang gemaakt door het stadje met bezichtiging van de voornaamste bezienswaardigheden, o.a. de St. Georgeskerk en de plaats waar het kasteel der hertogen van Limburg heeft gestaan. Hierna begaf het gezelschap, bestaande uit ruim 40 personen, zich naar het kerkje van het nabij gelegen Goé, eeuwenlang bediend door monniken van Rolduc, dat mede uit archeologisch oogmerk de moeite waard is voor een bezoek.

Aan de maaltijd tot besluit namen 39 dames en heren deel.

GENEALOGISCHE VERENIGING LIMBURG

Een werkgroep, bestaande uit een vijftal personen, heeft het initiatief genomen om te komen tot oprichting van een genealogische sectie in Limburg. In een door deze groep uitgegeven aanbeveling wordt het doel als volgt omschreven:

„De belangstelling voor de eigen familiegeschiedenis en daarmee samenhangend de streekgeschiedenis, is de laatste jaren sterk gegroeid. Overal bloeien genealogische verenigingen en tijdschriften. Alleen in Limburg is na het geruisloos verdwijnen van de „Limburgse Leeuw” een grote stilte gevallen.

Ervan overtuigd dat in Limburg de belangstelling voor de genealogie even groot is als elders en dat velen met verlangen uitzien naar een mogelijkheid om de bereikte resultaten te publiceren en over hun problemen met anderen van gedachten te wisselen, heeft een werkgroep gemeend het initiatief te nemen tot de mogelijkheid van publiceren.

Het is de bedoeling, dat in de loop van 1973 — in overleg met het bestuur van Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap — een vorm gevonden zal worden, waardoor *iedere* beoefenaar van de familie- en streekgeschiedenis gelegenheid zal krijgen zijn bereikte resultaten te publiceren.

De werkgroep hoopt van harte, dat het initiatief in brede kring gesteund zal worden en dat het enthousiasme voor genealogie, dat in grote mate veronderstelt wordt, concrete vorm zal krijgen.”

Inmiddels vond op 30 november 1972 in de leesruimte van de gemeentelijke oudheidkundige dienst van Heerlen een oriënterende vergadering plaats van toekomstige publicisten. Als naam voor het uit te geven tijdschrift werd gekozen „DE BRON”. De abonnementsprijs bedraagt f 15,— per jaar; voor leden van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap f 5,—.

Belangstellenden kunnen zich om nadere inlichtingen wenden tot de heer D. Eyck, Prins Hendrikstraat 29 te Eysden, tel. 04409/1380.

1972

- 30 juni Promotie van de uit Ubach over Worms afkomstige en in Roermond wonende leraar J. M. G. Schobben tot doctor in de letteren aan de Rijksuniversiteit te Utrecht op het proefschrift „Contributions à l'étude des sources de David Aubert”.
- 1 sept. Uitreiking door Commissaris der Koningin van zilveren erepenning der provincie Limburg aan ir L. J. P. M. Raedts bij diens afscheid - i.v.m. pensionering - als hoofdingenieur/direkteur van Provinciale Waterstaat.
- 1 sept. Besluit tot opheffing van de Protestants Christelijke Mijnwerkersbond en tot opname in de Christelijke Bedrijfs-groepencentrale Unitas.
- 1 sept. Afscheid van Cees Feenstra, voorzitter Protestants Christelijke Mijnwerkersbond, i.v.m. pensionering.
- 2 sept. Benoeming van mr P. R. C. Op den Camp, chef arbeidsvoorwaarden hoger personeel bij DSM, tot directeur personeelsdienst gemeente Heerlen.
- 3 sept. Installatie van W. A. M. Pompe tot pastoor van de parochie H. Hart van Jezus, Mariarade-Hoensbroek.
- 4 sept. Raadsbesluit tot aankoop kerkgebouw van het Apostolisch Genootschap, Bekkerweg 64, Heerlen.
- 6 sept. W. J. M. Boonekamp, oud-leraar geschiedenis aan het Bernardinuscollege Heerlen, op 65-jarige leeftijd overleden.
- 15 sept. Officiële opening nieuwbouw Algemeen Ziekenfonds voor de Mijnstreek (A.Z.M.), Akerstraat, Heerlen, door L. Marselis, algemeen sekretaris van de Ziekenfondsradaad; tevens huldiging van voorzitter H. A. A. J. Martens uit Hoensbroek i.v.m. diens 40-jarig bestuurslidmaatschap van de Stichting A.Z.M..
- 16 sept. Officiële opening nieuwbouw School voor Individueel Technisch Onderwijs, Heldevierlaan, Heerlen, door J. Franssen, vice-voorzitter Vereniging voor Nijverheidsonderwijs te Heerlen; tevens afscheid van de gepensioneerde directeur der school W. J. de Bekker.
- 22 sept. Aanbieding nota Herstructurering Zuid-Limburg 1972 (Limburgnota) door mr H. Langman, minister van Economische Zaken, tijdens een openbare M.I.R.-vergadering in de Heerlense stadsschouwburg.
- 28 sept. Afscheid van G. H. Benssen, korpschef politie Oranje-Nassau Mijnen, i.v.m. pensionering.
- 29 sept. Benoeming tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau en huldiging van gemeentesekretaris H. J. Jongen bij gelegenheid van zijn 40-jarig jubileum in dienst van de gemeente Schaesberg.
- 29 sept. Het Limburgs Dagblad houdt op te bestaan als zelfstandige onderneming als gevolg van overdracht aandelen aan de N.V. Holdingmaatschappij De Telegraaf.
- 29 sept. Benoeming van Pierre Huyskens tot hoofdredakteur van het Limburgs Dagblad.
- 1 okt. Sluiting St Petruskerk en samengaan van de parochies St Petrus en Maria ten Hemelopneming in één kerk, Nassaustraat, Chèvremont-Kerkrade; tevens installatie van nieuw priester-team met C. J. R. Buschman als pastoor.
- 1 okt. Viering 60-jarig bestaansfeest van de bouwvereniging „Voerendaal”.
- 3 okt. Promotie van de in Heerlen wonende en aan het De Weverziekenhuis verbonden longarts F. P. V. Maesen tot doctor in de geneeskunde aan de rijksuniversiteit te Utrecht op een dissertatie over de „Duivenmelkerslong”.
- 3 okt. Afscheid van H. G. Robeerst, hoofdadministrateur Bernardinuscollege Heerlen, i.v.m. pensionering.
- 5 okt. Uitreiking door drs H. Bosland, sekretaris van de Feiea (Europese Associatie van Industriële Redakteuren), van het Diplôme d'Honneur aan A. H. Steenaert, Heerlen, mede-oprichter en oud-redakteur van het personeelsorgaan „Oranje-Nassau Post” van de Oranje-Nassau Mijnen.

- 6 okt. Officiële opening bejaardentehuis „De Schutse”, Prof. Assenstraat, De Dem-Hoensbroek, door burgemeester A. Kessen.
- 7 okt. Installatie van pater B. Elshot tot pastoor van de H. Antonius van Padua-parochie, Bleyerheide-Kerkrade.
- 13 okt. Officiële opening nieuw gebouw voor Lager Economisch en Administratief Onderwijs, LEAO-school St. Andreas, Heldevierlaan, Heerlen, door burgemeester drs F. J. W. Gijzels.
- 13 okt. Uitgave boekwerkje „Hoensbroek in oude ansichten”, samengesteld door J. H. Salimans.
- 14 okt. Uitgave boekwerkje „Schinveld in oude ansichten”, samengesteld door Pierre Palmen.
- 16 okt. Bezoek van mr Pieter van Vollenhoven, echtgenoot van prinses Margriet, aan o.m. het nieuwe gebouw van de rijkspolitie in Schaesberg.
- 19 okt. Officiële opening amusementshal (met o.m. een groot aantal speelautomaten) van de gebroeders Gailjard aan de Gasthuisstraat, Heerlen, door Heerlens burgemeester.
- 27 okt. Officiële opening nieuwe Mavo-school Petrus en Paulus, Lotersbergweg, Schaesberg, door burgemeester E. M. J. Prick.
- 27 okt. Benoeming van J. J. M. H. Drehmanns, waarnemend directeur, tot directeur van het Limburgs Dagblad en van de Uitgeversmaatschappij Limburgs Dagblad N.V.
- 28 okt. Officiële opening sporthal „Baneberg”, Streperstraat, Schaesberg, door de Commissaris der Koningin.
- 9 nov. Pater P. B. van Hommerich S.C.J., oud-Heerlenaar, op 89-jarige leeftijd overleden te Sittard.
- 9 nov. Officiële opening nieuw hoofdkantoor van de Boerenleenbank, Markt 11, Hoensbroek, door Hoensbroeks burgemeester.
- 12 nov. Drs J. J. Bijsmans, directeur Hogere Technische School Heerlen, op 60-jarige leeftijd overleden.
- 15 nov. Uitgave boekwerkje „Eygelshoven in oude ansichten”, samengesteld door H. H. Knapen.
- 15 nov. Uitgave boekwerkje „Ubach over Worms in oude ansichten”, samengesteld door H. M. H. Goossens en A. J. M. Gielen.
- 17 nov. Officiële opening „Buurtcentrum Tuindorp” in het voormalige kantoor van de bruinkoolmij. Carisborg, Passartweg, Heerlen, door wethouder J. Schiks.
- 17 nov. Opening tentoonstelling van werken van kunstschilder Jos Kerff uit Heerlen en van edelsmid Jef Wishaupt uit Ubachsberg in het raadhuis van Heerlen.
- 18 nov. Uitreiking door burgemeester J. W. Quint van de „Parelorde van carnavalesk Brunsum” aan Stef Swinkels voor zijn verdiensten op humoristisch gebied.
- 21 nov. Bezoek van H. J. L. Vonhoff, staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, aan het gemeentelijk oudheidkundig museum van Heerlen; voorts bijwoning feestelijke bijeenkomst i.v.m. 10-jarig bestaan Recreatieschap Brunsummerheide en opening schaapskooi op de Brunsummerheide.
- 23 nov. Promotie van de in Schaesberg wonende en aan het De Weverziekenhuis verbonden neuroloog J. F. Mirandolle tot doctor in de geneeskunde aan de Universiteit van Amsterdam op een proefschrift over „De spierbiopsie bij aandoeningen van het perifere motorische neuron”.
- 26 nov. Uitreiking van Orde van de Gulden Humor aan de in Heerlen woonachtige Maastrichtenaar Harrie Loontjens tijdens een pronkzitting van de Tempeleers in de Staarzaal te Maastricht.
- 26 nov. Aanvang viering 75-jarig bestaansfeest carnavalsvereniging „De Bokkeriejes”, Heerlerheide-Heerlen.
- 28 nov. Opening nieuw GWK-kantoor van de Grenswisselkantoren N.V. in het station van Heerlen door drs P. Boender, directeur Nederlandse Spoorwegen N.V.

REDAKTIE

REGISTER

op de inhoud van de jaargang 1972

Aflevering 1, januari/maart:	blz.
Bij een nieuwe omslag (door W. C. G. v.d. Warenburg)	1
Wijnbouw in oud Zuid-Limburg (door W. J. Vroomen †)	2
Emile Erens en zijn „Limburgsche Novelle” (door F. A. M. M. Wetzels)	5
Hommage aan een vergeten man (door L. Schelberg)	11
Nog eenmaal: Paul Cajus van Hoensbroeck, ex-jezuit (door P. A. H. M. Peeters)	14
Johann Bernhard Hermann Weyerhorst. Stichter van de Limburger Koerier te Heerlen (door J. H. J. Gulikers)	16
Een met geweld verstoode Socialistische popagandatocht in 1893 te Heerlerheide (door C. Raedts)	18
In memoriam Willem Joseph Vromen (door de redactie)	19
Historische Chroniek (door de redactie)	
- Aanwinsten gemeentelijke oudheidkundige dienst	
1. Museum	21
2. Bibliotheek	21
3. Genealogische Collectie	21
- Tentoonstelling „De Romeinen in het Maasdal” te Venlo	22
- Jaarvergadering „Het Land van Herle”	
Lezing Ch. Léva over „De betekenis van de luchtfotografie voor de archeologie”	22
- Heemkundelessen	23
- Chronologisch kwartaaloverzicht	24
Aflevering 2, april/juni:	
Bijdrage over ontstaan en ontwikkeling van het kasteel (door N. Eussen)	25
Een aureus van keizer Claudius (door J. T. J. Jamar)	32
Het einde van de abdij Rolduc (door F. J. M. Wiertz)	35
Geschillen bij de uitvoering van het Partage-tractaat te Schaesberg (door L. Augustus)	43
Hillensberg (door W. J. Vromen †)	57
Historische Chroniek (door de redactie)	
- Televisie-uitzending over romeins Heerlen	60
- Aanwinsten gemeentelijke oudheidkundige dienst	
1. Historisch archief	61
2. Bibliotheek	61
3. Historisch-topografische verzamelingen	61
4. Genealogische collecties	61
- Kring Heerlen van L.G. & O.G.	
1. Vergadering	
Lezing A. H. Salden over „Kastelen in Zuidlimburg”	62
2. Excursie naar Stein, Thorn en Limbricht	
- Parochie Welten	62
- Chronologisch kwartaaloverzicht	62

Aflevering 3, juli/september:

Heerlen rond de jaren 1890. Een impressie van Frans Erens (door C. Raedts)	65
Het einde van de abdij Rolduc, vervolg (door F. J. M. Wiertz)	67
Naar aanleiding van het Historiker Treffen op kasteel Ehrenstein te Kekade. Waa blijft de jeugd? (door L. van Hommerich)	77
Bijdrage over ontstaan en ontwikkeling van het kasteel (door N. Eussen)	79
Historische Chroniek (door de redactie)	
- Aanwinsten gemeentelijke oudheidkundige dienst	
1. Historisch archief	87
2. Museum	
a. Vondsten	87
b. Schenking	87
3. Bibliotheek	88
4. Historisch-topografische verzamelingen	88
5. Genealogische collecties	89
- Excursies	
1. De werkgroep van „Het Land van Herle” bezocht enkele mottekastelen in de buurt	89
2. De kring Heerlen L.G. & O.G. bezocht de tentoonstelling „Rhein und Maas kunst und kultur 800-1400” te Keulen	89
3. De kring Heerlen L.G. & O.G. bezocht de tentoonstelling „De Aachener Domschatz” en Laurensberg	89
- Bekaankondigingen	90
1. Kruisen in Limburg	90
2. Bibliografie Historisch Boerderij-onderzoek	90
- Chronologisch kwartaaloverzicht	91

Aflevering 4, oktober/december:

Burgemeester M. van Grunsven in het eerste jaar van de Tweede Wereldoorlog (door C. Raedts)	93
Het einde van de abdij Rolduc - vervolg (door F. J. M. Wiertz)	97
De municipale agenten, schouten en burgemeesters van Schimmert 1795-1925 (door J. H. J. Gulikers)	101
Bijdrage over ontstaan en ontwikkeling van het kasteel - slot (door N. Eussen)	105
Historische Chroniek (door de redactie)	
- Bezoek Staatssecretaris H. J. L. Vonhoff aan oudheidkundig museum Heerlen	119
- Aanwinsten gemeentelijke oudheidkundige dienst Heerlen	
1. Historisch archief	119
2. Bibliotheek	119
3. Historisch-topografische verzamelingen	120
4. Genealogische collecties	
- Vergadering „Het Land van Herle”: Lezing C. Raedts over „De positie van de mijnwerker in de Historische ontwikkeling”	120
- Excursies:	
1. „Het Land van Herle” en de kring Heerlen van L.G. & O.G. bezochten „middeleeuws Heerlen en zijn Landsfort” op 30 september	121
2. De deelnemers aan de Heemkundecursus en de leden van de werkgroep bezochten op 7 oktober „Limburg sur Vesdre”	121
- Genealogische Vereniging Limburg	122
- Chronologisch kwartaaloverzicht	123

INBINDEN VAN JAARGANGEN „LAND VAN HERLE” :

Lezers van ons tijdschrift, die hun jaargang(en) willen doen inbinden kunnen deze desgewenst doen toekomen aan onze drukker, afdeling Binderij, DRUKKERIJ MISSIEHUIS, te Sittard, Leyenbroekerweg 140.

Bindkosten voor gekleurd linnen band, met goudstempeling op rug, LAND VAN HERLE + jaarvermelding :

f. 18,- + retourporto